

تهدیدهای فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی در امنیت داخلی ناجا

بهزاد بابائی^۱

چکیده

زمینه و هدف: فضای مجازی و استفاده از ابزارهای نوین ارتباطی ناشی از آن، یکی از ضروریات مسلم زندگی در عصر انفجار اطلاعات است. فضای مجازی و به طور خاص شبکه‌های اجتماعی نقش پررنگی در دنیای امروز دارند و نمی‌توان آنها را نادیده گرفت. شبکه‌های اجتماعی بر ابعاد مختلف زندگی فردی و اجتماعی افراد و در سطح کشورها و حتی بین‌الملل تأثیرگذارند. این رسانه‌ها، هویت و فردی و اجتماعی، شیوه و آداب زندگی، عادات مصرف و غیره را در مقایسه با رسانه‌های پیش از خود، دگرگون ساخته است. فضای مجازی از یک سو ساختارهای فرهنگی، اجتماعی و امنیتی ملت‌ها را با تهدید متوجه ساخته و از سویی دیگر فرصت‌های ارزشمندی را برای معرفی قابلیت‌های جوامع فراهم نموده است. با نگرش به وظایف ذاتی نیروی انتظامی و نقش برجسته آن در تثبیت نظم و امنیت در جامعه، شبکه‌های اجتماعی و تهدیدهای موجود در فضای مجازی می‌تواند عملکرد کارکنان ناجا را در مأموریت‌ها و انجام وظایف محول شده تحت تأثیر قرار دهد. این پژوهش قصد دارد با ارائه چارچوب نظری ضمن بررسی برخی از مفاهیم از قبیل امنیت و فضای مجازی، به شناسایی تهدیدهای مؤثر این حوزه بر امنیت داخلی ناجا بپردازد و با ارائه راه‌کارهای مؤثر به وضعیت پایداری نسبی امنیت داخلی ناجا کمک نماید.

روش‌شناسی: تحقیق حاضر به لحاظ هدف، «کاربردی» و از نظر روش، «توصیفی» و بر پایه مطالعه کتابخانه‌ای بوده که برای جمع‌آوری اطلاعات از مقاله‌ها و پژوهش‌های انجام شده به تعاریف نظری پرداخته شده است.

یافته‌ها و نتیجه‌گیری: تحقیق حاضر با طرح دیدگاه‌های مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) و اندیشه‌ها و دیدگاه‌های صاحب‌نظران حوزه فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی، ابتدا با بیان فرصت‌ها و تهدیدهای این حوزه در عصر کنونی؛ به دغدغه‌های امنیتی ناشی از عضویت کارکنان ناجا در فضای مجازی و تهدیدها و آسیب‌هایی که کارکنان و در رأس امنیت داخلی ناجا را تهدید می‌کند می‌پردازد و حفاظت اطلاعات ناجا را به‌عنوان یک سازمان تأمین‌کننده امنیت داخلی ناجا، ملزم می‌داند که با ارائه راه‌کارهای مناسب و پیشگیرانه و بر پایه روش‌های نوین آموزش و آگاه‌سازی و نه فقط با اعمال محدودیت و خودداری از عضویت کارکنان ناجا در شبکه‌های اجتماعی، به وظیفه صیانتی خود عمل نماید.

کلیدواژه‌ها: امنیت، امنیت داخلی، تهدید، شبکه‌های اجتماعی، فضای مجازی.

مقدمه

شبکه‌های اجتماعی، محلی برای حضور اقشار مختلف جامعه و مکانی برای تبادل آرا و افکار و عقاید و تأمین نیازهای متناسب زندگی اجتماعی افراد تبدیل شده است و مرجعی برای تأمین بسیاری از نیازهای فرهنگی و اجتماعی اعضای خود به شمار می‌آید (افراسیابی و بشیر، ۱۳۹۱: ۳۱). در اساس فضای مجازی و استفاده از ابزارهای اطلاعاتی و ارتباطی ناشی از آن، یکی از ضروریات مسلم زندگی در عصر انفجار اطلاعات است، اما منطق واقع‌گرایی اقتضا می‌کند که هرگز نباید تک‌بعدی و ساده‌لوحانه به فناوری‌ها و نرم‌افزارهای فضای مجازی نگریست و در فضایی عاری از تفکرهای قالبی و پیش‌داوری به نقد و آسیب‌شناسی آن پرداخت و مضرات و مخاطره‌های احتمالی آن را شناسایی نمود (گروسی و همکاران، ۱۳۹۴: ۴۵). فضای مجازی، مانند شمشیری دو لبه، از یک‌سو فرصت‌های ارزشمندی را برای معرفی قابلیت‌های جوامع و تسهیل در ارتباطات و انتقال سریع اطلاعات به وجود آورده و از سویی دیگر ساختارهای فرهنگی، اجتماعی و امنیتی ملت‌ها را با تهدید متوجه ساخته و آسیب‌های گسترده‌ای را در حوزه‌های مختلف و به‌ویژه امنیتی فراهم نموده است. سطوح تأثیرگذاری این تهدیدها در حوزه‌های امنیتی گاهی باعث تغییر رفتار حکومت‌ها و حتی تا آستانه فروپاشی دولت‌ها نیز پیش رفته و در ابعاد کوچک‌تر آن موجب شکست در هدف‌ها و مأموریت‌های سازمانی گردیده است. در سال‌های اخیر، گسترش و افزایش نقش فضای مجازی در ایران و عدم نظارت و نبود پالایه مناسب، هر روز نهادهای نظارتی و من‌جمله نیروی انتظامی را با چالش‌های امنیتی و اجتماعی روبه‌رو می‌کند و سطح انتظارات مردم از نیروی انتظامی را در پاسخگویی به معضلات

اجتماعی، افزایش می‌دهد و گاهی نوک پیکان مطالبه‌گری به سمت خود نیروی انتظامی بوده به طوری که با انتشار تصاویری از عملکرد نامناسب پلیس و یا با انتشار برخی از شکست‌های حفاظتی ناجا از جمله انتشار برخی از اسناد و مدارک و یا جاسوسی و پناهندگی کارکنان و غیره، ضمن تخریب چهره نیروی انتظامی، امنیت داخلی ناجا را نیز با چالش مواجه می‌کند.

شبکه‌های اجتماعی را جزئی از رسانه‌های اجتماعی می‌دانند که امکان دست‌یابی و برقراری ارتباط و به اشتراک‌گذاری محتوا را در آن فراهم می‌آورد. امروزه میلیون‌ها نفر از کاربران اینترنت، عضو صدها شبکه‌های اجتماعی متفاوت هستند و بخشی از فعالیت برخط روزانه خود را در فضای اینترنت سپری می‌نمایند.

محبوبیت و استقبال از رسانه‌های اجتماعی مجازی در سال‌های اخیر برکسی پوشیده نیست. این رسانه‌ها، هویت فردی، کنش جمعی، روش‌های تولید، عادت‌های مصرف و شیوه‌های کنش‌گری را در مقایسه با رسانه‌های پیش از خود، دگرگون نموده و در این بین موضوع امنیت و به‌ویژه امنیت داخلی و سازمانی به واسطه رشد و توسعه شبکه‌های اینترنتی و به‌ویژه شبکه‌های اجتماعی مجازی دست‌خوش تغییرها و حوادث گردیده و از آنجایی که امنیت مقوله بسیار مهمی برای تمامی جوامع و دولت‌ها و سازمان‌ها بوده است؛ بنابراین، در دهه‌های اخیر موضوع امنیت داخلی برای تمامی سازمان‌ها از اهمیت و جایگاه خاصی برخوردار بوده است. نیروی انتظامی یکی از سازمان‌هایی است که در شرایط کنونی و افسارگریخته شبکه‌های اجتماعی که هر روز جامعه را با چالش‌های اجتماعی روبه‌رو می‌کند، نقش مهم و کلیدی در برقراری نظم و امنیت در جامعه ایفا می‌کند. در این مقاله قصد داریم در حد مقدمات به تهدیدهای فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی و تأثیر آن بر امنیت داخلی ناجا بپردازیم و ضمن واکاوی موضوع، راه‌کارها و پیشنهادهای کاربردی مؤثری ارائه شود.

شبکه‌های اجتماعی به لحاظ ویژگی‌ها و جاذبه‌هایی مثبت مانند انتشار سریع و آزادانه اخبار و اطلاعات، درنوردیدن مرزهای جغرافیایی، آشنایی با افراد و سایر جوامع

و فرهنگ‌ها، شکل‌گیری و تقویت خرد جمعی، ارتباط مجازی مستمر با دوستان و آشنایان، توسعه ارزش‌های انسانی و اخلاقی در عرصه جهانی، افزایش سرعت در فرایند آموزش و غیره؛ در مقابل دارای آثار و پیامدهای منفی مانند شکل‌گیری و ترویج سریع شایعات و اخبار نادرست، تبلیغات ضددینی و اشاعه فرهنگ غربی و سایر موضوع‌ها را در پی دارد و از طرفی امروزه طیف وسیعی از کاربران ایرانی عضو این شبکه‌ها بوده و بالطبع بخشی از کارکنان نیروی انتظامی و خانواده‌های آنان نیز عضو این شبکه‌ها هستند و گاهی نیز به دلیل ضعف آگاهی و نداشتن دانش لازم و عدم رعایت ملاحظه‌های امنیتی، هویت فردی و سازمانی خود را در این شبکه‌ها منتشر و در دسترس مخاطبان قرار می‌دهند که تبعاتی از قبیل شناسایی توسط سازمان‌های اطلاعاتی بیگانه، درز اطلاعات سازمانی، سست شدن بنیان خانواده و غیره را به دنبال داشته است. با این اوصاف نمی‌توان محدودیتی برای استفاده نکردن آن نیز اعمال نمود.

بر همین اساس ضرورت دارد در یک فرایند علمی ضمن پرداختن به تهدیدهای فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی و آثار و پیامدهای مخرب آن بر روی کاربران به‌ویژه میزان اثرگذاری این تهدیدها بر رفتار کارکنان و مأموریت‌های کلان سازمانی و تأثیر آن بر ساختار امنیت داخلی ناجا مورد بررسی قرار گیرد تا ضمن کاهش میزان آسیب‌پذیری، بتوان با ارائه راه‌کارهای پیشگیرانه، تهدیدهای ناشی از فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی در سطح ناجا را به حداقل رساند.

پیشینه تحقیق

شبکه‌های اجتماعی مجازی محصول فناوری‌های وب بوده و به‌عنوان یکی از جدیدترین و پرمخاطب‌ترین خدمات اینترنتی محسوب می‌شود. در ارتباط با شبکه‌های اجتماعی و تهدیدهای آن، مطالعات زیادی صورت گرفته است که به برخی از آنها در جدول ذیل اشاره می‌شود.

نتایج تحقیق	محقق یا محققان	عنوان مقاله یا تحقیق یا پژوهش	ردیف
<p>نویسنده با نگاه امنیتی به ارتباط نقش شبکه های اجتماعی مجازی در سازماندهی فتنه سال ۸۸ پرداخته و به بهره برداری بیگانگان از ظرفیت شبکه های اجتماعی در جذب و سازماندهی و هدایت افراد در اردوکنشی خیابانی به بهانه تقلب در انتخابات اشاره نموده است.</p>	<p>علی شعبانی</p>	<p>نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در سازماندهی فتنه ۸۸</p>	<p>۱</p>
<p>با توجه به سیر دگرذیسی اینترنت و وضعیت آن در آینده، روش‌های شایع پنهان و آشکار جرائم جاسوسی و سازمان یافته می‌توان نتیجه گرفت که همه جرم‌های سایبری همواره متوجه کارکنان ناجا بوده و با توجه به نسل فناوری اطلاعات دچار تغییر و تحول می‌گردد. نتایج این پژوهش بیانگر این موضوع است که در آینده طیف گسترده‌ای از کارکنان به‌واسطه ناآگاهی و هوشمند نبودن و عدم آشنایی با مباحث دنیای نوین سایبری به‌صورت ناخواسته با چالش جرائم سایبری مواجه خواهند شد.</p>	<p>وحید یادگاری رضا طلایی علیرضا هاشمی</p>	<p>آینده‌پژوهی جرائم سایبری علیه کارکنان ناجا</p>	<p>۲</p>
<p>نشت اطلاعات از مهم‌ترین خطرها و چالش‌هایی است که بخش‌های نظامی کشور با آن درگیر هستند. اطلاعات فاش شده در رسانه‌های اجتماعی، نه تنها می‌توانند حیثیت سازمان را لکه دارد کنند بلکه همچنین اطلاعات ذی‌قیمتی را در اختیار حمله‌کنندگان قرار می‌دهند که می‌توانند در نهایت به خسارات جبران‌ناپذیر به سازمان منجر شوند. فراگیر شدن شبکه‌های اجتماعی که مدیون گوشی‌های هوشمند و سایر وسایل ارتباطی قابل حمل است به‌عنوان یکی از کانال‌های مهم نشت اطلاعات تبدیل شده است.</p>	<p>ابوالفضل ارزانلو</p>	<p>خطرها و تهدیدهای موجود در فضای مجازی از جهت نشت اطلاعات برای سربازان و وظیفه با رویکرد پدافند سایبری (مجازی و رایانه‌ای)</p>	<p>۳</p>

تا حدودی هیچ پژوهش مهمی در زمینه تهدیدهای فضای مجازی و شبکه های اجتماعی در حوزه امنیت داخلی ناجا به صورت جداگانه صورت نگرفته است و به طور کل مباحث مربوط به پیشینه تحقیق تا حدودی و از بعضی جهات تنها منبع در این تحقیق به کار گرفته شده است.

هدف های تحقیق

هدف اصلی: هدف اصلی این تحقیق شناسایی تهدیدهای فضای مجازی و شبکه های اجتماعی و تأثیر آن بر امنیت داخلی ناجاست.

هدف های فرعی

۱. بررسی تأثیر تهدیدهای درونی و بیرونی شبکه های اجتماعی بر امنیت داخلی ناجا
۲. شناسایی برخی از تهدیدهای شبکه های اجتماعی مؤثر بر امنیت فردی و سازمانی

سؤال های تحقیق

سؤال اصلی: سؤالی که در این ارتباط برای محقق مطرح است عبارت است از تهدیدهای فضای مجازی و شبکه های اجتماعی چه تأثیری می تواند بر امنیت داخلی ناجا داشته باشد؟

سؤال های فرعی

۱. تهدیدهای شبکه های اجتماعی و فضای مجازی در چه سطحی می تواند امنیت داخلی ناجا را تحت تأثیر قرار گیرد؟
۲. کارکنان عضو شبکه های اجتماعی و فضای مجازی با چه تهدیدهایی روبه رو هستند؟

روش شناسی تحقیق

تحقیق حاضر به لحاظ هدف، «کاربردی» و از نظر روش، «توصیفی» و بر پایه مطالعه کتابخانه ای بوده که برای جمع آوری اطلاعات از مقاله ها و پژوهش های انجام شده به تعاریف نظری پرداخته شده است.

تعریف‌ها و اصطلاحات

امنیت: مفهوم امنیت، مصونیت از تعرض و تصرف اجباری و بدون رضایت است و در مورد افراد به معنای آن است که مردم هراس و بیمی نسبت به حقوق و آزادی‌های مشروع خود نداشته و به هیچ‌وجه حقوق آنان به مخاطره نیفتد و هیچ عاملی حقوق مشروع آنان را تهدید ننماید (عمید زنجانی، ۱۳۶۷: ۵۴۸).

ولی امر مسلمین جهان امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در خصوص امنیت می‌فرماید: «امنیت، نعمت بزرگی است؛ در قرآن هم راجع به امن و امنیت سخن رفته است. در هر جامعه زمینه لازم برای پیشرفت‌های مادی و معنوی، امنیت است و... ولی شرط حرکت عظیم اجتماعی برای یک ملت در درجه اول، امنیت است».

کلمه امنیت، گرفته شده از کلمه لاتین securitas است که از secura به معنای فراغت از نگرانی گرفته شده است. امنیت به معنای ایمن بودن و به دور بودن از مخاطره‌هاست (دوستدار، ۱۳۸۸: ۲۸۶).

امنیت در لغت به معنای نداشتن دلهره و دغدغه است؛ بنابراین، معنای لغوی امنیت، رهایی از تشویش، اضطراب، ترس یا احساس آرامش و اطمینان خاطر است. احساس آرامش و اطمینان از عدم تعرض به جان، مال، کار و سایر حقوق انسان است. این ارزش انحصاری، یکی از ضرورت‌های زندگی فردی و اجتماعی است. فرهنگ لغت لاروس امنیت را چنین تعریف می‌کند «اعتماد، آرامش روحی و روانی است. تفکری که براساس آن خطر، ترس، وحشت و خسران بی‌معنا می‌شود» (نصری، ۱۳۸۱: ۱۱۴۹).

امنیت داخلی: به وضعیتی گفته می‌شود که در آن سازمان حکومت و مناسبات درونی ضمن اطمینان از استمرار بقا، از تهدید و خطرهای بالفعل و قریب‌الوقوع مصون و نسبت به موجودیت خود احساس ناامنی و خطر نداشته باشند (موسوی، ۱۳۹۳: ۶۰). هر کشوری در درون مرزهای خود با توجه به پیشینه تاریخی و مباحث امنیتی، با نوع خاصی از مشکلات دست به‌گریبان است و بسیاری از معضلات امنیتی‌اش از ناحیه مباحث مربوط به قومیت‌ها و بسیاری دیگر از این‌گونه مسائل ریشه می‌گیرد؛ بنابراین،

می‌توان حوزه‌ای با عنوان امنیت داخلی را در برابر امنیت خارجی؛ یعنی فقدان تهدید خارجی نسبت به منافع ملی و یا یافتن توانمندی خاص برای ایجاد بسترهای حفظ و تعقیب منافع و سیاست خارجی تعریف کرد. در این حالت، یک دولت به منظور رفع تهدیدها متوجه منافع ملی خود در حوزه داخلی، با رویارویی با تهدیدها از یک سو و یا از بین بردن آسیب‌پذیری‌های جدی برای تحقق تهدیدها از سوی دیگر، مجموعه‌ای از اقدام‌های منسجم و یکپارچه را انجام دهد. اگر با تسامح بتوانیم چنین تعریفی را برای امنیت داخلی در برابر امنیت خارجی بپذیریم، دست‌کم باید بتوانیم تهدیدها، فرصت‌ها و آسیب‌پذیری‌های داخلی را در حوزه‌های مختلف سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و امنیتی تعریف و تعیین کنیم (یکتایی، ۱۳۹۳: ۱۱۱).

«امنیت داخلی» در بُعدشناسی امنیت، به دنبال یافتن جایگاه و رتبه اعتباری برای خود است. قابلیت عرضه مفاهیم گوناگون از امنیت، باعث شده که تلقی‌های متفاوتی به ویژه در میان مسئولان و دست‌اندرکاران مسائل امنیتی در این باره پدیدار آید. به طور کلی، تعاریف ارائه شده در مورد امنیت داخلی را می‌توان به دو دسته تقسیم نمود: نخست، تعاریف عام‌گرا که در پی توسعه حوزه امنیت داخلی هستند؛ به گونه‌ای که تمام اجزای امنیت در ذیل آن قابل طرح و بررسی باشد. برخی با اتخاذ نگرش سلبی به امنیت داخلی، آن را مترادف با نبود ترس، نبود اجبار، نبود خطر خارجی و یا رفع نیازمندی‌های دولت و یا ترکیبی از آنها و آن را رسالت دولت به شمار می‌آورند. برخی نیز امنیت داخلی را در مفهومی عام «احساس رضایت و اطمینان خاطر دولت در اعمال قدرت» تعریف می‌کنند (موسوی، ۱۳۹۳: ۶۱).

دوم، تعاریف خاص‌گرا که در پی تخصیص و محدود کردن حوزه امنیت داخلی و تفکیک آن از سایر گونه‌های امنیت است. برخی صاحب‌نظران معتقدند که مفهوم امنیت داخلی، بر حفظ توانمندی و شئون دولت و مقابله با جرائم و آسیب‌های سیاسی و نیز توان برقراری نظم و قانون دلالت می‌کند. از دید برخی دیگر، امنیت داخلی ناظر بر تولید و حفظ شرایطی است که در آن منافع، مصالح و حقوق دولت و نهادهای وابسته به او تأمین می‌شود (بلندیان، ۱۳۸۶: ۵۳).

از مهم‌ترین ارکان امنیت داخلی، امنیت عمومی است. امنیت عمومی دربرگیرنده امنیت تمامی افراد و انسان‌هایی است که در یک کشور و در یک مرز جغرافیایی خاص زندگی می‌کنند و دارای بخش‌ها و زیربخش‌های گوناگونی است. البته در بسیاری از موارد، متفکران و اندیشمندان در بحث از امنیت عمومی، آن را با امنیت داخلی یکسان فرض کردند (کلهر، ۱۳۸۸: ۷۳).

مفهوم امنیت داخلی: بلندیان در خصوص مفهوم امنیت داخلی می‌نویسد: «امنیت داخلی شامل حفظ ساختار حکومت، نهادهای حکومتی به‌ویژه نهادهای برقرارکننده نظم و امنیت داخلی، رهبران نظام و مجموعه مشترک ارزش‌ها، اصول، هنجارهای مشروعیت‌ساز قدرت، اصول و رویه‌های ثبات در حاکمیت، توانایی حفظ اقتدار و نظارت و اجرای قواعد و مقررات انتظام‌بخش است» (بلندیان، ۱۳۸۶: ۲۶).

همچنین ربیعی معتقد است: «اغلب، تمایزی بین امنیت داخلی و خارجی وجود دارد؛ اولی (امنیت داخلی) مربوط به براندازی و چالش از جانب گروه‌هایی است که اقتدار دولت را نپذیرفته‌اند، دومی (امنیت خارجی) مربوط به تهدید دولت‌های دیگر است» (ربیعی، ۱۳۸۳: ۱۱۲).

در امنیت داخلی اغلب هدف ایجاد آرامش و ثبات در داخل بوده که منجر به برقراری نظم عمومی می‌گردد و از طریق بیرون، تهدیدی متوجه داخل نیست، بلکه از طریق افراد وابسته و گاهی ناآگاه و منحرف داخلی است؛ بنابراین، اگر به تهدیدها و آسیب‌پذیری‌های داخل توجه نکنیم، امنیت ملی و اقتدار ملی را خدشه دار خواهد نمود (یکتایی، ۱۳۹۳: ۱۲۹).

امروزه بالاترین سطح امنیت در یک نظام حکومتی، امنیت ملی است که شامل امنیت داخلی و امنیت خارجی است. درحالی‌که امنیت خارجی معطوف به مدیریت تهدیدهای تولیدشده از سوی دیگر بازیگران و نظام‌های سیاسی است، امنیت داخلی به تهدیدها و آسیب‌های داخلی ناظر بوده و خود به امنیت اجتماعی، عمومی و فردی قابل تقسیم است. امنیت داخلی بستر و زمینه‌ساز ظهور امنیت ملی است. تأمین امنیت داخلی

کارویژه ملی سازمان رسمی قدرت در دولت است. امنیت داخلی بخشی از امنیت ملی را شامل می‌شود (موسوی، ۱۳۹۳: ۶۲).

از دیدگاه علوم سیاسی و روابط بین‌الملل، «تهدید» و «امنیت» به وسیله یکدیگر تعریف می‌شوند. امنیت در واقع، نبود تهدید است و با وجود تهدید، امنیت مخدوش بوده و کاهش می‌یابد. در واقع امنیت باید در برابر مقوله و امری محافظت گردد که از آن با عنوان «تهدید» یاد می‌شود (جمعی از نویسندگان، ۱۳۸۷: ۴۲)؛ بنابراین، برای دستیابی به شناخت مناسبی از مفهوم امنیت، باید با مفهوم «تهدید» آشنا شد.

تهدید: تهدید از نظر لغوی به معنای ترساندن و در اصطلاح به هرگونه نیت، قصد و اقدامی که ثبات و امنیت یک کشور را به خطر می‌اندازد، گفته می‌شود. لغت‌نامه‌های معتبر بین‌المللی از «تهدید» تعاریف تا حدودی مشابه ارائه داده‌اند. لغت‌نامه «وبستر» برای تهدید دو تعریف ارائه داده است: نخست اینکه تهدید را بیان و ابزار قصد آسیب رساندن، نابود یا تنبیه کردن دیگران از روی انتقام یا ارباب می‌داند و در تعریف دوم؛ آن را نشان دادن خطر، آسیب و شرارت قریب‌الوقوع، مانند جنگ تعریف کرده است (عبداله‌خانی، ۱۳۸۶: ۲۲).

تهدید عبارت است از بیم‌دهی، ترسانیدن، بیم و مجازات دادن.

تهدید نرم: امروزه مؤثرترین، کارآمدترین، کم‌هزینه‌ترین و در عین حال خطرناک‌ترین و پیچیده‌ترین تهدید علیه امنیت یک کشور، تهدید نرم است. با اجرای تهدید نرم می‌توان با کمترین هزینه به هدف رسید؛ زیرا با عاطفه، احساسات، اندیشه، باور و ارزش‌های یک ملت و نظام سیاسی ارتباط دارد. تهدید نرم به «روحیه» به عنوان یکی از عوامل ملی خدشه وارد می‌کند، عزم و اراده ملت را از بین می‌برد و مقاومت و دفاع از آرمان و سیاست‌های نظام را تضعیف می‌کند (جلیلی و بیگدلو، ۱۳۹۰: ۶۳).

دشمنان انقلاب اسلامی دیگر از تهدید سخت و نیمه‌سخت علیه نظام نتیجه نگرفته‌اند، برای همین در دهه اخیر برای نظارت و تغییر رفتار نظام بر روی تهدید نرم تمرکز نموده‌اند. ابعاد کاوی تهدیدهای امنیت داخلی در نظام مقدس جمهوری اسلامی

ایران، بیانگر این واقعیت است که شکل و ماهیت این تهدیدها تغییر کرده است؛ تا آنجا که فرماندهی معظم کل قوا (مدظله العالی) بارها از آن به عنوان تهاجم فرهنگی، شیخون فرهنگی، ناتوی فرهنگی و جنگ نرم نام برده‌اند (موسوی، ۱۳۹۳: ۵۷).

بررسی جوامع از گذشته‌های دور تا به حال نشان می‌دهد که برخی از نیازها همزاد بشر بوده و با وجود پیشرفت‌هایی که در طول تاریخ صورت گرفته از اهمیت آنها کاسته نشده است. یکی از این نیازها، امنیت و آرامش است و از گذشته دور نقش بسزایی در شکل‌گیری جوامع داشته است و وجود آن در هر جامعه‌ای نوید بخش پویایی، رشد، پیشرفت، ثبات، پایداری نهادها و سازمان‌های اجتماعی بوده؛ بنابراین، امنیت از جمله ضروریات زندگی امروزه در سطح جوامع است (گروسی و همکاران، ۱۳۹۴: ۴۴). ولی امنیت عمومی در شرایط فعلی با توجه به پیشرفت‌ها و تغییر و تحولاتی که صورت گرفته است با تهدیدهای نوینی مواجه گردیده است. یکی از این تهدیدها، فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی هستند.

سیدابوالحسن فیروزآبادی دبیر شورای عالی و رئیس مرکز ملی فضای مجازی کشور معتقد است: فضای سایبر مولد قدرت است و با قدرت سایبری می‌توان رفتار ملت و کشورهای دیگر را تغییر داد و به همین دلیل فضای سایبر را به عنوان یک برهم‌زننده بازی جهانی مطرح می‌کنند که می‌تواند برای ما هم یک تهدید و هم فرصت باشد (سایت اقتصاد روز، ۱۳۹۶). با این تعاریف پس شبکه‌های اجتماعی و فضای سایبری به عنوان یکی از ابزارهای تولید قدرت نرم محسوب می‌گردد که در نتیجه تهدید نرم را به دنبال خواهد داشت.

شبکه‌های اجتماعی: اصطلاح شبکه‌های اجتماعی را برای نخستین بار «چی ای بارنز»^۱ در سال ۱۹۵۴ طرح کرد و از آن پس به سرعت به شیوه‌ای کلیدی در تحقیقات و مطالعات بدل گشت. در تئوری شبکه اجتماعی سنتی، یک شبکه اجتماعی به این صورت تعریف می‌شود که یک مجموعه‌ای از نهادهای اجتماعی که شامل مردم و

سازمان‌ها که به وسیله مجموعه‌ای از روابط معنادار اجتماعی به هم متصل‌اند و با هم در به اشتراک گذاشتن ارزش‌ها تعامل دارند. شکل سنتی خدمت شبکه اجتماعی بر انواع روابط همچون دوستی‌ها و روابط چهره به چهره متمرکز است؛ اما خدمات شبکه اجتماعی امروزه بیشتر بر جامعه مجازی برخط و ارتباطات رایانه واسط متمرکز است. شبکه‌های اجتماعی مجازی: از جمله پدیده‌های جدید که بر اثر ادغام فناوری‌های مختلف ارتباطی در سال‌های اخیر شکل گرفته، شبکه‌های اجتماعی مجازی است. این شبکه‌ها با عضوگیری‌های رایگان از کاربران توانسته‌اند در جریان‌سازی‌های مختلف نقشی اساسی بر عهده داشته باشند.

شبکه‌های اجتماعی مجازی، نسل جدیدی از وبسایت‌های اینترنتی هستند. در این وبسایت‌ها، کاربران اینترنتی حول محور مشترکی به صورت مجازی با هم جمع می‌شوند و جماعت‌های برخط را تشکیل می‌دهند. شبکه‌های اجتماعی، متناسب با نوع موضوع فعالیت‌شان امکانات دیگری را از قبیل خبرخوان‌های اینترنتی، بازی‌های برخط، قابلیت دریافت اینترنتی ویدیوها و فایل‌های رایانه‌ای و برقراری ارتباط با سایر رسانه‌های شخصی را نیز در گزینه‌های‌شان دارند (قاسم زاده، ۱۳۹۰).

شبکه‌های اجتماعی، محل گردهمایی صدها میلیون کاربر اینترنت است که بدون توجه به مرز، زبان، جنس و فرهنگ، به تعامل و تبادل اطلاعات می‌پردازند. در واقع شبکه‌های اجتماعی برای افزایش و تقویت تعاملات اجتماعی در فضای مجازی طراحی شده‌اند.

اهمیت این رسانه‌ها (فضای مجازی) که «جوزف نای»^۱ از آن به «کلید قدرت در قرن ۲۱» یاد کرده به اندازه‌ای است که شاید بتوان مدعی شد، افراد و گروه‌های مرجع در فضای مجازی، بخشی از حکومت‌گران آینده در حوزه دانش، ثروت و قدرت هستند (قدسی، ۱۳۹۲: ۱۷۵).

شبکه‌های اجتماعی مجازی به لحاظ عمومیت یافتن در میان کاربران و با گستره وسیع جغرافیایی در درون مرزهای ملی، تبدیل شدن به یک ارتباط خصوصی و شخصی و فارغ بودن از هر نوع واپایش از سوی مراجع قدرت، به وسیله‌ای بی‌بدیل در عرصه ارتباطات تبدیل شده‌اند و زمینه‌های تأثیرگذاری خارج از واپایش دولت‌ها و نهادهای قدرت را در جوامع به وجود آورده‌اند (معمار و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۵۶).

فضای مجازی از دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی): رهبر معظم انقلاب اسلامی (مدظله‌العالی) در مقام تشبیه می‌فرمایند: «که این فضا (فضای مجازی) مثل یک رودخانه پر از آب و خروشان است که می‌آید و دائماً هم بر آب آن افزوده و خروشان‌تر می‌شود. اگر ما برای این رودخانه تدبیر کنیم و برنامه داشته باشیم؛ زه‌کشی کنیم و هدایت کنیم این رودخانه را تا به سد بریزد، می‌شود فرصت. اگر ره‌ایش کنیم و برنامه‌ای برای آن نداشته باشیم، می‌شود یک تهدید».

تأکیدها و سخنرانی‌های مکرر مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) بر اهمیت فضای مجازی حاکی از آن است که فضای مجازی در شرایط حاضر می‌تواند به عنوان «بزرگ‌ترین تهدید» یا «بزرگ‌ترین فرصت» انقلاب اسلامی به شمار آید. این ادعا را می‌توان از کلمات و بیانات رهبر انقلاب دریافت:

- اهمیت فضای مجازی به اندازه اهمیت انقلاب اسلامی است (در دیدار با اعضای شورای عالی فضای مجازی، ۱۳۹۱/۰۷/۰۲)؛
  - اگر من امروز رهبر انقلاب نبودم، حتماً رئیس فضای مجازی کشور می‌شدم؛
  - فضای مجازی به صورت توأمان دارای منافع و مضرات بی‌شماری است (در جلسه خارج فقه، ۹۵/۰۶/۱۶).
- ایشان تأکید بسیاری بر اهمیت این فضا و لزوم مدیریت آن و توجه همه ارکان نظام و ایفای نقش در این فضا دارد.
- ویژگی‌های شبکه‌های اجتماعی: برخی از ویژگی‌های مهم شبکه‌های اجتماعی عبارت‌اند از:

- دسترسی و وسعت؛
- کم هزینه بودن؛
- چندرسانه‌ای بودن؛
- جمع‌گرایی و شبکه‌سازی انسانی؛
- تعامل‌گرایی؛
- بهره‌گیری بدون نیاز به مهارت و تخصص؛
- ارتباط فوری؛
- پیوستگی و مداومت (آذربخش، ۱۳۹۱: ۱۰۰).

تهدیدهای شبکه‌های اجتماعی: بهره‌مندی از خدمات شبکه‌های اجتماعی مجازی روز به روز محبوبیت بیشتری می‌یابد و در میان کاربران گوناگون، جوانان و نوجوانان طیف وسیعی از آنها هستند. از آنجا که هویتی که افراد برای خود در این شبکه‌ها تعریف می‌کنند نمی‌تواند واقعی باشد و هیچ مرجعی نیز وجود ندارد که بتواند هویت صحیح آنها را تأیید کند این شبکه‌ها به یکی از محیط‌های خوب برای سودجویان تبدیل شده است. همچنین مواردی مانند شکل‌گیری و گسترش شایعه‌ها و اخبار کذب، تبلیغ‌های ضددینی و القای شبهات، نقض حریم خصوصی افراد، انزوا و دور ماندن از محیط‌های واقعی اجتماع و تأثیرهای منفی رفتاری را می‌توان از پیامدهای منفی این شبکه‌ها دانست (سلیمانی‌پور، ۱۳۸۹).

مهم‌ترین تهدیدها و آسیب‌پذیری‌های شبکه‌های اجتماعی و فضای مجازی را می‌توان به صورت زیر در سه سطح تقسیم‌بندی نمود:

الف) سطح ملی

- مهندسی و مدیریت افکار عمومی توسط معاندان و دشمنان؛
- ایجاد و مدیریت جنبش‌های مدنی خارج از چارچوب‌های قانونی؛
- تشکیل باندهای جاسوسی و تروریستی؛
- شکل‌گیری ابزارهای جاسوسی از شهروندان؛

- جنجال و فضا سازی علیه نظام؛
  - برجسته نمودن پدیده‌های اجتماعی و تبدیل آنها به موضوع‌های امنیتی؛
  - پایه و اساس جنگ نرم؛
- (ب) سطح سازمانی
- افشاء و درز اطلاعات طبقه‌بندی شده؛
  - شناسایی و جذب کارکنان ناجا توسط دستگاه‌های حریف؛
  - تمرکز سازمان‌های اطلاعاتی به هدف‌های شناسایی شده خود (شناسایی افراد، مراکز و...)
  - استخراج موقعیت‌های مکانی و تردد اشخاص شناسایی شده؛
- (ج) سطح فردی و اجتماعی
- امکان انحرافات اخلاقی، اعتقادی، سیاسی و اجتماعی؛
  - اعتیاد به استفاده از شبکه‌های اجتماعی؛
  - نقض حریم خصوصی؛
  - تخریب روابط خانوادگی و اجتماعی؛
  - مهندسی اجتماعی کاربران توسط مدیران شبکه‌ها؛
- با توجه به اینکه موضوع مورد تحقیق این مقاله در ارتباط با امنیت داخلی ناجا بوده و این تصور به ذهن خطور می‌کند که عمده تهدیدهای امنیت داخلی ناجا باید شامل موارد اشاره شده در بند «ب» یعنی در سطح سازمانی باشد ولی به طور کل نمی‌توان سایر تهدیدها در سطح ملی، فردی و اجتماعی را نادیده گرفت چرا که با توجه به اینکه ناجا بخشی از جامعه و اجتماع بوده و مأموریت‌های آن تحت تأثیر تحولات اجتماعی روز است؛ بنابراین، کشیدن مرز بین این سه دسته از تهدیدها، کار دشواری خواهد بود بر همین اساس و با توجه به سطوح مختلف تهدیدهای شبکه‌های اجتماعی و فضای مجازی و نقش و میزان تأثیرگذاری آنها بر امنیت داخلی ناجا، موضوع تهدیدها را از دو بُعد یعنی تهدیدهای بیرونی و تهدیدهای درونی مورد بررسی و واکاوی قرار می‌دهیم.

تهدیدهای بیرونی فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی مؤثر بر امنیت داخلی ناجا: جنجال‌سازی و فضا‌سازی احتمالی علیه ناجا: ۱. انتشار تصاویری از عملکرد منفی پلیس: با بررسی اجمالی برخی از شبکه‌ها و کانال‌ها به‌ویژه کانال‌هایی با موضوع خبری یک وجه مشترک بین آنها این است که عملکرد مثبت و منفی پلیس را در فضای مجازی به اشتراک می‌گذارند و مخاطبان زیادی هم را نیز جذب می‌نمایند. البته فیلم‌ها و تصاویر با عملکرد منفی پلیس بیشتر در شبکه‌ها بازتاب و باز نشر داشته است و این نشان می‌دهد که یک علاقه و شیفتگی خاصی در کاربران فضای مجازی برای انتشار عملکرد منفی پلیس وجود دارد که دلایل متعددی می‌تواند داشته باشد؛ بنابراین، بازتاب یک فیلم یا یک تصویر منفی از عملکرد کارکنان پلیس در شبکه‌های اجتماعی می‌تواند موجب سلب اعتماد مسئولان و مردم نسبت به پلیس باشد و پلیس سرمایه‌های اجتماعی خود که همانا مردم است را از دست بدهد. ۲. شبکه‌های ضد انقلاب و تخریب وجه پلیس: پلیس نماد حکومت و قانون‌گرایی در نظام جمهوری اسلامی بوده و عملکرد آن کارآمدی نظام و حکومت را نشان می‌دهد. از آغاز انقلاب اسلامی معاندان و دشمنان نظام جمهوری اسلامی همیشه به دنبال تخریب و وارد نمودن لطمه به پیکره انقلاب داشته‌اند و در تمامی سال‌ها از ابزار مختلف و به‌ویژه فناوری‌های نوین برای این امر بهره‌جسته‌اند. شبکه‌های ضد انقلاب بارها با انتشار گزیده‌ای از تصاویر عملکرد پلیس و یا تصاویر فرماندهان و مدیران ناجا و انتساب آن به نظام و حکومت در شبکه‌ها و سایت‌های وابسته، ضمن تخریب چهره پلیس به عنوان نماد حکومت و ناکارآمدی آن، به باز نشر گسترده آن پرداخته و از فضای منفی به وجود آمده بهره‌برداری لازم را می‌کنند. در سال‌های اخیر و به‌ویژه در قضیه فتنه سال ۸۸ و دی‌ماه ۹۶ تصاویر و فیلم‌های متعددی از اقدام پلیس در واپایش آشوب‌های خیابانی در فضای مجازی بارگذاری و علیه ناجا و نظام به فرافکنی پرداختند.

تهدیدهای درونی فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی مؤثر بر امنیت داخلی ناجا: الف) در حوزه فردی و سازمانی: نیروی انسانی در هر سازمان بزرگ‌ترین سرمایه و قلب

تپنده سازمان بوده و رشد و پویایی آن هم مدیون نیروی انسانی متخصص، متعهد و کارآمد است. با توجه به اینکه کارکنان ناجا بخشی از جامعه بوده و خود و خانواده‌های آنها نیز تحت تأثیر تغییرهای جامعه هستند؛ بنابراین، خواه ناخواه در فضای مجازی حضور داشته و متأثر از این فضا خواهند بود. شکل‌گیری و گسترش شایعه‌ها و اخبار کذب، تبلیغ‌های ضددینی و القای شبهات، نقض حریم خصوصی افراد، انزوا و دورماندن از محیط‌های واقعی اجتماع و تأثیرهای منفی رفتاری را می‌توان از پیامدهای منفی این شبکه‌ها دانست (سلیمانی‌پور، ۱۳۸۹)؛ و از مهم‌ترین آسیب‌ها و پیامدهای اخلاقی و هویتی فضای مجازی که می‌تواند کارکنان و خانواده‌های آنها را در برگیرد؛ بنابراین، به طور اختصار به برخی از پیامدهای منفی شبکه‌های مجازی در ذیل اشاره می‌شود:

۱. تخریب روابط خانوادگی و اجتماعی: تغییر ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی به نوبه خود بنیان‌های خانوادگی را در معرض تهدید قرار می‌دهد. تشویق زنان و دختران به ارتباطات نامشروع و خیانت به همسر، ترویج فرهنگ برهنگی و کم‌رنگ شدن عفاف و حجاب و همچنین کسب قدرت و شهوت توسط مردان در فضای سایبر از مهم‌ترین پیامدها و ناهنجاری‌های اخلاقی شبکه‌های اجتماعی مجازی، فیس‌بوک و اینترنت است که کانون خانواده را مورد هدف قرار داده است (پورنقدی، ۱۳۹۲: ۸۸). جان‌پرور و همکاران در مطالعه‌ای تحت عنوان آسیب‌شناسی فضای سایبر بر امنیت اجتماعی چنین استنباط کرده‌اند که استفاده رو به گسترش افراد از این فضا زمینه سست شدن بنیان خانواده به عنوان تکیه‌گاه اصلی هر جامعه، فاصله گرفتن افراد از یکدیگر، تجمل‌گرایی، فردگرایی، مدگرایی، بی‌اعتمادی نسبت به مسئولان، نشر اکاذیب و... را فراهم آورده است و سبب شده امنیت اجتماعی دچار چالش و مشکل شود. بر همین اساس آسیب‌پذیری کارکنان و خانواده‌ها دور از ذهن نبوده و در صورت آسیب کارکنان و خانواده‌های آنان موجب تزلزل در بنیان خانواده، افزایش آمار طلاق در بین کارکنان، بروز شکست در مأموریت‌ها، عدم تبعیت از بالادستی، تغییر نگرش و دیدگاه نسبت به

سازمان و نظام و غیره خواهد بود که هر کدام می‌تواند بر ناپایداری امنیت داخلی سازمان تأثیرگذار باشد (جان‌پرور و همکاران، ۱۳۹۰).

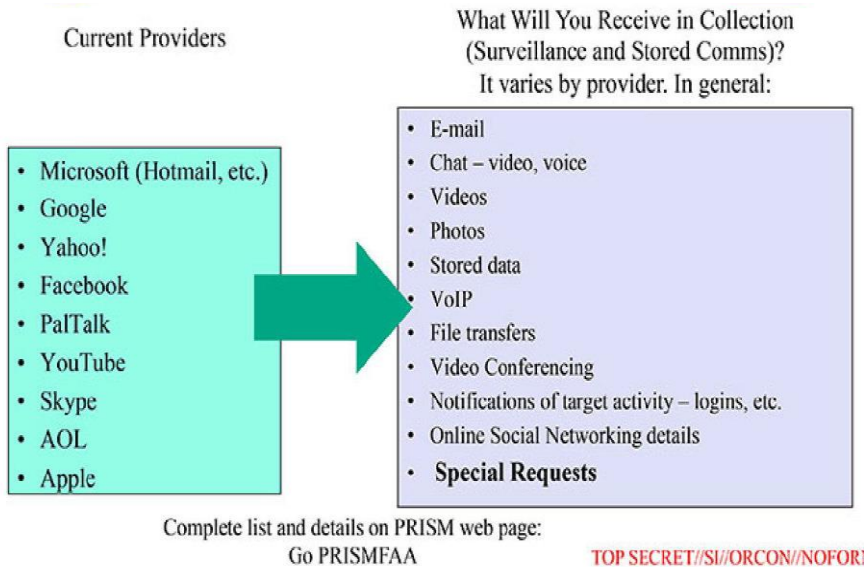
۲. اعتیاد به استفاده از شبکه‌های اجتماعی: توان اعتیاد آورنده مواد مخدر، براساس سرعت جذب مواد مزبور در بدن انسان است؛ اما در مورد اینترنت این سرعت به میزان در دسترس بودن آن است که ایجاد اعتیاد می‌کند. افزایش سرعت خطوط ارتباطی و سهولت دسترسی به شبکه‌ها، سطوح بالاتری از استفاده اعتیادآمیز اینترنت را دامن می‌زند. اعتیاد به اینترنت مانند هر نوع اعتیاد دیگر، یک بیماری اجتماعی است؛ بنابراین، پدیده‌ای است فراگیر که با صدمه‌ها روانی و اجتماعی، خانوادگی، جسمانی و حتی اقتصادی همراه است. معتادان به اینترنت مانند اغلب انواع معتادان، دچار افت در کارکردهای فردی و اجتماعی می‌شوند، اما فرق این اعتیاد با سایر در این است که معتادان اینترنت کمتر احساس گناه می‌کنند. این افراد، اغلب در گروه افراد تحصیل کرده و با فرهنگ جامعه هستند (جان‌پرور و همکاران، ۱۳۹۰). با تأیید این موضوع، می‌توان نتیجه گرفت که اعتیاد کارکنان نیز به شبکه‌های اجتماعی و فضای مجازی می‌تواند موجب افت کارایی و عدم توانمندی آنها در انجام مأموریت‌های محول شده گردد.

۳. بروز انحرافات اخلاقی، اعتقادی، سیاسی و اجتماعی: امروزه گسترش شبکه‌های اجتماعی، فضای مناسبی برای تبلیغ مذاهب و فرقه‌های انحرافی از قبیل وهابیت، بهائیت، شیطان‌پرستی، عرفان حلقه و مسیحیت و غیره به وجود آورده است و تا با فریب جوانان عقاید آنها را تغییر داده و بر پیروان خود بیفزایند. همچنین با نشر تصاویر و فیلم‌های مستهجن و غیراخلاقی در شبکه‌های مختلف از جمله اینستاگرام و ترویج آزادی روابط دختر و پسر و به اشتراک گذاری تصاویر مستهجن در بخش‌های خصوصی کاربران زمینه‌های انحرافات اخلاقی و اعتقادی و بی‌بندوباری را رواج می‌دهند. همچنین احزاب و گروه‌های سیاسی مختلفی در شبکه‌های اجتماعی فعال بوده و به دنبال جذب افراد با نفوذ و همسو با تفکرها و

گرایش‌های خود هستند و این در دوران انتخابات پررنگ‌تر بوده و فضا نیز ملتهب است و در این شرایط برخی از کشورهای منطقه با حمایت از یک چهره و نامزد انتخاباتی خاص، جامعه را به سوی ناامنی و هرج و مرج و نافرمانی مدنی هدایت می‌نمایند که مصداق آن انتخابات ریاست جمهوری سال ۸۸ است. بر همین اساس ورود و عضویت کارکنان در این شبکه‌های اجتماعی با ماهیت‌های غیراخلاقی، ضددینی و سیاسی و اجتماعی به غیر از آسیب‌های فردی و خانوادگی، آسیب سازمانی را در پی خواهد داشت. گسترش موضوع‌هایی مرتبط با انحرافات اخلاقی و تغییر در اعتقادهای دینی و مذهبی و دخالت در مسائل سیاسی و غیره همگی از چالش‌های مهم در ناجاست.

۴. افشاء و درز اطلاعات طبقه‌بندی شده: نشت اطلاعات از مهم‌ترین خطرها و چالش‌هایی است که بخش‌های نظامی و امنیتی کشور با آن درگیر هستند. اطلاعات فاش شده در رسانه‌های اجتماعی، نه تنها می‌تواند حیثیت سازمان را لکه‌دار کند بلکه اطلاعات ذی‌قیمتی را در اختیار حمله‌کنندگان به ویژه حملات APT^۱ (تهدید پایدار و پیشرفته) قرار می‌دهند که می‌توانند در نهایت به خسارات جبران‌ناپذیر به سازمان منجر شوند. فراگیر شدن شبکه‌های اجتماعی که مدیون گوشی‌های هوشمند و سایر وسایل ارتباطی قابل حمل است به عنوان یکی از کانال‌های مهم نشت اطلاعات تبدیل شده است. مراجعه دائم و مکرر کاربران به وب‌گاه‌های شبکه‌های اجتماعی و به اشتراک گذاشتن اطلاعات سازمانی این فرصت را به مهاجمان می‌دهد تا از این طریق مراحل اولیه حمله، شامل شناسایی و طراحی حمله را انجام دهند (ارزانلو، ۱۳۹۵: ۲۱). در سال‌های گذشته و از همان ابتدای ورود تلفن‌های همراه لنزدار و هوشمند به داخل کشور نهادهای نظارتی به‌ویژه در نیروهای مسلح استفاده کارکنان از این نوع تلفن‌ها و سایر دستگاه‌های ذخیره‌ساز را به منظور جلوگیری از انتقال اطلاعات، در اماکن نظامی ممنوع اعلام نمودند؛ اما این دیدگاه نیز وجود دارد که پلیس نباید از فناوری‌های نوین به‌ویژه حوزه سایبری

- بی اطلاع و توان استفاده و بهره برداری از آن را نداشته باشد؛ اما درز اطلاعات به شیوه ها و روش های گوناگون همیشه در سازمان ها و به ویژه در نیروی انتظامی به عنوان یک تهدید وجود داشته و اهمیت آن از سایر موضوع های دیگر بالاتر بوده است. در سال های اخیر انتشار اسناد و مدارک سازمانی، هویت و مسئولیت فرماندهان و برخی مأموران، پناهندگی تعدادی از کارکنان و انتشار مصاحبه تلویزیونی آنها از شبکه های معاند و غیره از مصادیق درز اطلاعات سازمانی است.
۵. شناسایی و جذب کارکنان ناجا توسط سازمان های حریف با هدف های جاسوسی: سیاسیون، افراد نظامی، دانشمندان علوم نوین و سایر افراد تأثیرگذار که به اطلاعات مهم و دارای طبقه بندی شده دسترسی دارند همواره به عنوان جامعه هدف باندهای تبهکار و سازمان های جاسوسی و امنیتی مورد توجه بوده و به صورت آشکار و پنهان در شبکه های اجتماعی این افراد دنبال می شوند. امروزه تا حدودی همگان اذعان دارند که اینترنت در کنار خلق فرصت های مختلف، کارکردهای جاسوسی فراوانی دارد. ائتلاف موسوم به پنج چشم که براساس همکاری بین آمریکا، کانادا، انگلستان، استرالیا و نیوزیلند شکل گرفته، به سختی در تلاش است تا با تولید تسلیحات جنگ سایبری در این حوزه پیش گام باشد. در این بخش دو مورد از روش های جاسوسی و سازمان یافته از طریق اینترنت اشاره می گردد (یادگاری و همکاران، ۱۳۹۴: ۴۳).
- **پریسم^۱**: (سامانه شنود اپراتورهای معروف رایانامه، شبکه های اجتماعی و...): برابر اعلام ادوارد اسنودن، کارمند پیشین آژانس امنیت ملی آمریکا، آژانس امنیت ملی آمریکا و پلیس فدرال به سرورها و برنامه های رایانه ای نه شرکت عمده اینترنتی از جمله گوگل، یاهو، فیس بوک و اپل دسترسی مستقیم دارند و رایانامه ها، گفتگوها با اسکایپ، جستجوهای گوگل، ویدیوهای یوتیوب، نوشته های فیس بوک و به طور کلی اطلاعات الکترونیکی از هر نوعی توسط دولت آمریکا و در پروژه ای به نام پریسم به صورت غیرقانونی و مخفیانه رصد شده و ذخیره می گردند (یادگاری و همکاران، ۱۳۹۴: ۴۳).

- جاسوسی از طریق فعالیت در شبکه‌های اجتماعی و سایت‌های فارسی زبان: وب‌گردی و مهندسی اجتماعی، یکی از روش‌های شایع سازمان‌های اطلاعاتی بیگانگان برای شناسایی و جذب افراد برای امر جاسوسی است. امروزه صفحات فارسی متعددی در شبکه‌های اجتماعی و سایت‌های اینترنتی در پوشش‌های مختلف برای فریب و جذب افراد پیش‌بینی شده است که متأسفانه در پیشبرد هدف‌های خود به موفقیت نسبی نیز رسیده‌اند. موضوع آسیب‌پذیری ایران در این حوزه‌ها به طور واضح و شفاف در سند راهبردی عملیات سایبری ارتش ایالات متحده آمریکا که برای سال‌های ۲۰۱۶ تا ۲۰۲۸ تدوین شده، منتشر شده است (یادگاری و همکاران، ۱۳۹۴: ۴۳).

تجزیه و تحلیل

میل و اشتیاق پیوستن به جامعه مجازی و بهره‌مندی از مزایای آن، یک تمایل جهانی است. این تمایل از سوی آحاد مردم و دولت‌ها با سرعت قابل توجهی در حال افزایش است. بی‌شک با رشد روز افزون فضای سایبری، کارکنان نیروی انتظامی نیز همانند سایر آحاد جامعه به این شبکه‌ها پیوسته و با افراد و گروه‌های مختلف به تبادل اطلاعات خواهند پرداخت؛ اما نکته حائز اهمیت این است که اینترنت و فضای مجازی

بهشت جاسوسان و تبهکاران و محل فعالیت سازمان های اطلاعاتی و جاسوسی کشورهای بیگانه است و حضور کارکنان نیروی انتظامی در این فضا یعنی یک فرصت طلایی برای دشمنان نظام. دشمن در این فضا با روش های جنگ نرم افکار و هدف های خود را به کاربران القاء نموده و به ارزش های اسلامی و انقلابی و ملی آنها یورش می برد و افکار آنها را به تصرف خود در می آورد و این همان تهدید بالفعل برای کارکنان و امنیت داخلی ناجاست.

عضویت کارکنان ناجا در شبکه های اجتماعی چه به صورت آشکار و چه پنهان در صورت عدم رعایت ملاحظه های و پیوست های امنیتی، می تواند تهدیدهایی (فردی و سازمانی) در ابعاد مختلف و اثر مستقیمی بر عملکرد و مأموریت های نیروی انتظامی داشته باشد و سازمان را با چالش روبه رو نماید. پس ایجاب می کند متولیان فضای مجازی در داخل کشور با بومی سازی و فراهم نمودن بسترهای فعالیت شبکه های اجتماعی داخلی ضریب نفوذ جاسوسان و سرقت اطلاعات و سایر جرائم در حوزه فضای اینترنت و وب را به حداقل ممکن رسانده و مجریان امر آموزش و دستگاه های نظارتی در نیروی انتظامی نیز با برگزاری جلسات آموزشی و توجیهی برای کارکنان آموزش های لازم برای فعالیت امن در فضای مجازی را ارائه نمایند.

نتیجه گیری

در فضای مجازی یک دنیا فرصت و بی نهایت تهدید وجود دارد و با توجه به سیر تحولات در عرصه فضای مجازی و اینترنت و وضعیت آن در آینده، روش های شایع پنهان و آشکار جرائم جاسوسی و سازمان یافته از طریق اینترنت و شبکه های اجتماعی علیه کاربران و کارکنان ناجا، می توان نتیجه گرفت که همه جرم های سایبری از قبیل کلاهبرداری اینترنتی، جاسوسی، رخنه و نفوذ غیر مجاز، آلوده سازی، سرقت اطلاعات و... همواره متوجه کارکنان ناجا بوده و با توجه به تحولات در عرصه فناوری اطلاعات، ماهیت جرائم نیز دچار تغییر و تحول گردیده است.

امروزه اینترنت هرکس را در هر زمان و هر جا پوشش داده و محدودیت‌های زمانی و جغرافیایی که بشر در گذشته با آن درگیر بوده را از بین برده و باعث تغییرهای زیادی در حوزه‌های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، آموزشی، تجارت و به‌ویژه امنیت به شکلی به طور کامل متفاوت با گذشته در جهان به وجود آورده است؛ بنابراین، در شرایطی فعلی، در صورت عدم آشنایی کارکنان ناجا با تهدیدها و آسیب‌های شبکه‌های اجتماعی و فضای مجازی در وهله اول به خود و سپس به سازمان آسیب و لطمه خواهند زد و امنیت داخلی و سازمانی را به مخاطره خواهند انداخت؛ بنابراین، نگاه سلبی به مقوله عضویت کارکنان در فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی در دراز مدت نمی‌تواند راه کار مناسبی برای مقابله با تهدیدها و آسیب‌های فضای مجازی و تثبیت امنیت داخلی ناجا باشد. مطالبه‌گری در فضای مجازی یکی از چالش‌های پیش روی ناجا بوده و نمی‌توان قدرت نرم رسانه‌های اجتماعی و فضای مجازی را نادیده گرفت؛

اما همان طوری که مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) اشاره داشتند در کنار تهدیدهای شبکه‌های اجتماعی، فرصت‌های مغتنمی نیز وجود دارد که با حضور و فعالیت کارکنان در فضای مجازی، امکان دسترسی سریع و کسب اطلاع از آخرین رویدادها و چالش‌های اجتماعی و سیاسی و فرهنگی جامعه وجود دارد که می‌تواند در روند پیشگیری از بروز حوادث و با اطلاع‌رسانی به موقع پاسخگوی افکار عمومی جامعه بود؛ بنابراین، باید از تهدیدها، فرصت‌ها را خلق کنیم.

پیشنهادها

فضای سایبر مولد قدرت است و با قدرت سایبری می‌توان رفتار ملت و کشورهای دیگر را تغییر داد و به همین دلیل فضای سایبر را به عنوان یک برهم زننده بازی جهانی مطرح می‌کنند که می‌تواند هم تهدید و هم فرصت باشد.

نخستین نکته‌ای که در مورد مقابله با تهدیدهای امنیتی باید ذکر کرد، این است که هر کشور باید با توجه به وضع مشخص خود، راهبرد معینی داشته باشد. هر کشوری پیش از هرچیز باید برای حفظ امنیت خود و مقابله با تهدیدها طرح جامع و

همه‌جانبه‌ای تنظیم کند که در آن تمام جوانب مسائل امنیتی و تهدیدهای داخلی و خارجی و موجود و محتمل در نظر گرفته شده باشد (روشندل، ۱۳۸۷: ۸۲)؛

بنابراین، حفاظت اطلاعات ناجا به عنوان متولی امر صیانت و برقراری امنیت داخلی در ناجا و وظیفه خطیری نسبت به تهدیدهای امنیتی فضای مجازی داشته و باید با به‌کارگیری اقدام‌های پیشگیرانه برای حفظ و صیانت سازمان و کارکنان تلاش نماید و به جای منع عضویت و اعمال محدودیت برای کارکنان که گاهی منجر به ایجاد حساسیت و پنهان‌کاری و استفاده از روش‌های غیرقانونی می‌گردد، به دنبال روش‌های منطقی و آموزش‌های نوین باشد.

بر همین اساس و به استناد منویات مقام معظم رهبری (مدظله العالی) مبنی بر اهمیت فضای مجازی به اندازه انقلاب اسلامی و اینکه فضا مجازی را نباید به حال خود رها کنیم و باید تهدیدها را به فرصت‌ها تبدیل کنیم؛ بنابراین، پیشنهاد می‌شود:

۱. اجرای برنامه‌های آگاه‌سازی کارکنان ناجا تحت عنوان آشنایی با ترفندها و شیوه‌های جاسوسی سازمان‌های اطلاعاتی در حوزه فضای مجازی؛
۲. برگزاری جلسات آموزشی برای کارکنان و خانواده‌ها به منظور آشنایی با تهدیدهای فضای مجازی و تبیین و تشریح ماهیت جاسوسی شبکه‌های اجتماعی خارجی؛
۳. احصای آخرین تهدیدها و آسیب‌ها در حوزه فضای مجازی و اطلاع‌رسانی به کارکنان ناجا؛
۴. ترغیب و تشویق کارکنان و خانواده‌ها به استفاده از شبکه‌های اجتماعی داخلی؛
۵. تشریح قوانین مرتبط با جرائم امنیتی ناشی از فعالیت در فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی برای کارکنان؛
۶. استفاده از سایر رده‌های مأموریتی ناجا از جمله پلیس فتا و پاوا و معاونت اجتماعی در امر آموزش و آگاه‌سازی کارکنان و خانواده‌ها.

منابع

آذربخش، علی محمد (۱۳۹۱)، «رویکردی نظری به آثار شبکه‌های اجتماعی بر تولید ملی و اشتغال در میان جوانان»، *فصلنامه مطالعات جوان و رسانه*، شماره ۶، صص ۹۵ - ۱۱۶.

ارزانلو، ابوالفضل (۱۳۹۵)، «خطرها و تهدیدهای موجود در فضای مجازی از جهت نشت اطلاعات برای سربازان وظیفه با رویکرد پدافند سایبری (مجازی و رایانه ای)»، *فصلنامه علمی - تخصصی دانش انتظامی پلیس پایتخت*، سال نهم، شماره ۶، تابستان ۱۳۹۵، صص ۹ - ۲۵.

بشیر، حسن؛ محمدصادق افراسیابی (۱۳۹۱)، «شبکه‌های اجتماعی اینترنتی و سبک زندگی جوانان»، *فصلنامه تحقیقات فرهنگی*، دوره پنجم، شماره اول، بهار ۱۳۹۱، صص ۳۱ - ۶۲.

بلندیان، غلامحسین (۱۳۸۶)، «درآمدی بر مفهوم‌شناسی آسیب‌شناسی امنیتی»، شماره ۲۷، تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی.

پورنقدی، بهزاد (۱۳۹۲)، «نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در نظم و امنیت استان خراسان شمالی»، *فصلنامه دانش انتظامی خراسان شمالی*، سال اول، شماره اول، صص ۶۹ - ۹۰.

جبلی، مهدی؛ مهدی بیگدلو (۱۳۹۰)، «تهدید نرم؛ چیستی و چرایی؟»، کتاب مقالات ارائه شده در همایش سراسر امنیت نرم، تهران، دانشکده امام هادی (ع).

جمعی از نویسندگان (۱۳۸۷)، «بصیرت پاسداری»، تهران: اداره سیاسی نمایندگی ولی فقیه در سپاه.

دوستدار، رضا (۱۳۸۸)، «پلیس و امنیت»، *فصلنامه دانش - حفاظتی و امنیتی*، شماره ۱۰.

ربیعی، علی (۱۳۸۳)، «بررسی نقش اقوام، وحدت ملی، مسائل قومی و سیاست‌های کلان»، همایش علمی هویت ملی، تهران: دبیرخانه شورای اجتماعی کشور.

رهبر معظم انقلاب، «فضای مجازی از نگاه رهبر معظم انقلاب».

روشندل، جلیل (۱۳۸۷)، «امنیت ملی و نظام بین‌المللی»، چاپ پنجم، تهران: سمت.

سلیمانی پور، روح اله (۱۳۸۹)، «شبکه‌های اجتماعی، فرصت‌ها و تهدیدها»، فصلنامه ره‌آورد نور، سال نهم، شماره ۳۱، صص ۱۴ - ۱۹.

شعبانی، علی (۱۳۹۰)، «نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در ساماندهی فتنه ۸۸»، فصلنامه پاسداری فرهنگی دانشکده علوم انسانی دانشگاه امام حسین (ع)، سال اول شماره ۴.
عبداله‌خانی، علی (۱۳۸۶)، «تهدیدات امنیت ملی»، تهران: موسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر.

عمیدزنجانی، عباسعلی (۱۳۶۷)، «فقه سیاسی»، جلد اول، تهران، امیرکبیر.
قاسم‌زاده، مرتضی (۱۳۹۰)، «نقش شبکه‌های اجتماعی در تحولات منطقه‌ای و بین‌المللی»، پورتال سیاست ما، دیپلماسی عمومی و رسانه‌ای. mcstudies.ir

قدسی، امیر (۱۳۹۲)، «تأثیر فضای مجازی بر امنیت ملی ج.ا.ایران و ارائه راهبرد»، فصلنامه راهبرد دفاعی، سال یازدهم، شماره ۴۴، زمستان ۱۳۹۲، صص ۱۵۰ - ۱۸۶.

گروسی، اکرم؛ حسین گروسی (۱۳۹۴)، «بررسی جرم‌شناختی تأثیر شبکه‌های اجتماعی بر امنیت اخلاقی»، پژوهشنامه نظم و امنیت انتظامی، سال هشتم، شماره چهارم، صص ۵۴-۴۳.

معمار، ثریا و همکاران (۱۳۹۱)، «شبکه‌های اجتماعی مجازی و بحران هویت»، فصلنامه علمی - پژوهشی مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، دوره اول، شماره ۴، زمستان ۱۳۹۱، صص ۱۵۵ - ۱۷۶.

موسوی، سید یوسف (۱۳۹۳)، «بررسی امنیت نرم و چرایی و اهمیت آن در تأمین امنیت داخلی جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه مطالعات حفاظت و امنیت انتظامی، سال نهم، شماره سی و دوم، پاییز ۱۳۹۳، صص ۵۳-۹۹.

نصری، غدیر (۱۳۸۱)، «معنا و ارکان جامعه‌شناسی امنیت»، تهران: نشریه تحقیقات استراتژیک. یادگاری، وحید و همکاران (۱۳۹۴)، «آینده‌پژوهی جرائم سایبری علیه کارکنان ناجا»، فصلنامه مطالعات حفاظت و امنیت انتظامی، سال دهم، شماره ۳۵، تابستان ۹۴، صص ۴۱ - ۶۶.

یکتایی، مهدی (۱۳۹۳)، «بررسی نقش نهادهای نظارتی در امنیت داخلی»، فصلنامه مطالعات حفاظت و امنیت انتظامی، - سال نهم - شماره ۳۱ - تابستان ۱۳۹، صص ۱۰۴ - ۱۳۴.

منابع اینترنتی

اقتصاد روز، <http://www.ettelaat.co>، یکشنبه ۲۳ مهر ۱۳۹۶